

Visuele ondersteuning bij het vergroten van de woordenschat

april 2021

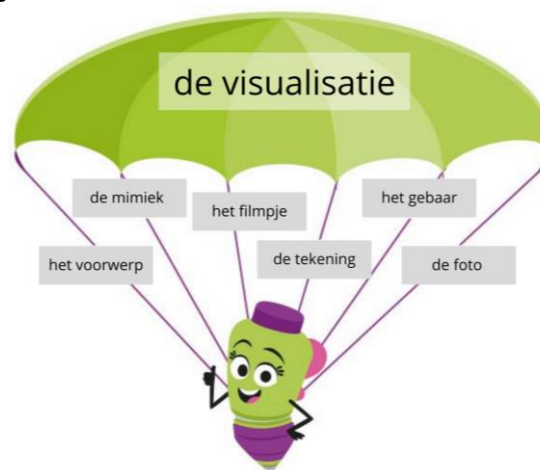
“Een plaatje zegt meer dan duizend woorden” is een waarheid als een koe, echter wel op voorwaarde dat het een goed plaatje is. Voor je het weet hangt de woordmuur in je klas vol met losse woordkaarten met daarop allerlei soorten foto's en tekeningen en zien jij en de leerlingen door de bomen het bos niet meer, om nog maar een uitdrukking te gebruiken.

Visualiseren, wat is het en waarom is het nuttig?

Je wilt dat je leerlingen nieuwe concepten zo snel mogelijk en zo uitgebreid mogelijk opslaan in het woordennetwerk in hun hersenen.

Een woord staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een heel netwerk: Een appel is eten, is lekker, maar is ook fruit, heeft een schilletje, is gezond, moet je goed kauwen enzovoort. Al deze betekenisaspecten verzamelen kinderen bij het woordlabel appel. En zo bouwen ze een pakketje kennis op – ofwel een concept – bijvoorbeeld: fruit. Deze woorden en betekenissen zijn niet als losse eenheden in het geheugen opgeslagen, maar in een hechte netwerkstructuur. Het woord appel hoort bij fruit, en hapje hoort bij eten. Het woord slokje hoort bij drinken, zoals honger een betekenisrelatie heeft met dorst. Om kinderen te helpen een goed gestructureerd netwerk van woordkennis op te bouwen, worden de woorden in logisch verband aangeboden, waarbij niet alleen de woordbetekenissen, maar ook de onderlinge betekenisrelaties duidelijk worden belicht. Als het goed gaat bouwen kinderen zo een goed gestructureerd woordenschatnetwerk op als fundament voor verder leren. ([Met woorden in de weer](#))

Met name in de eerste fase van het aanleren van een nieuw label of concept kun je uit veel verschillende vormen van visualisatie kiezen, afhankelijk van het betreffende concept. Het doel van visualiseren in deze semantiseerfase (het aanbieden van een nieuw concept) is het zichtbaar maken van de betekenis van het concept en van de plaats van een concept in een netwerk. Visualiseren kan hier in veel verschillende vormen gebeuren: door gebaren, voorwerpen, filmpjes, tekeningen, mimiek, pictogrammen en foto's.

Vervolgens moeten leerlingen tijdens het consolideren (het borgen en eigen maken van de nieuw aangeboden woorden door de woorden herhaaldelijk te gebruiken) kunnen teruggrijpen op de juiste informatie.

Soms is een goed hulpmiddel om een woordkaart op de woordmuur te hangen met daarop het label, de definitie en een afbeelding van het concept. Maar als het kan is het altijd aan te bevelen te kiezen voor een grafisch model, waarbij de woordkennis in een netwerk wordt gevisualiseerd.

Het is dus goed om in gedachten te houden wat op ieder moment het doel van visualiseren is en daarop je keuze voor een bepaalde vorm van visualisatie te baseren. Er zijn namelijk veel meer mogelijkheden dan alleen de woordkaart met een foto of een tekening.

De verschillende mogelijkheden zijn over alle groepen gezien gelijk, maar de ene mogelijkheid zal in groep 2 vaker worden gebruikt, terwijl de andere mogelijkheid in groep 8 vaker de beste is. Dit heeft vooral te maken met het concept dat wordt aangeboden. Van concrete concepten (met name zelfstandig naamwoorden) in groep 1 tot steeds abstractere concepten in hogere groepen.

Uitzonderingen

Als het gaat om het aanbieden van een nieuw label bij een bekend concept of om een concept dat gemakkelijk frequent is te gebruiken in de dagelijkse communicatie is het niet persé direct nodig aan visualiseren te denken.

- Het concept 'de grootmoeder' kan al in een kleutergroep simpel worden verduidelijkt als 'de grootmoeder is de oma'. Het concept 'de oma' is namelijk bij veel kleuters bekend, er wordt alleen een nieuw label bij aangeboden, namelijk 'de grootmoeder'. (Verhallen noemt dit de 'supersnelle methode'. Wil je meer en diepere woordkennis aanbieden rond het concept oma/grootmoeder, dan is visualisatie natuurlijk wél erg zinvol.)
- Het concept 'toestaan' verduidelijkt u met een definitie en een voorbeeldzin, waarna het woord gedurende de schooldag vaak terugkomt in het taalgebruik. Spreek af: "Deze week zeg ik niet dat het mag, maar dat ik het toesta." En pas dit dan consequent toe: "Ik sta toe dat jullie de voetbal mee naar buiten nemen.", "Ik sta toe dat jullie naast elkaar zitten bij deze opdracht." (zie ook tip drie onderaan deze Nota Bene.)

Visualiseren in de semantiseerfase

Visualiseren kan, zoals gezegd, in veel verschillende vormen gebeuren: door gebaren, voorwerpen, filmpjes, tekeningen, mimiek, pictogrammen en foto's.

In de semantiseerfase wordt het aanbevolen te kiezen voor een manier van visualiseren die zo goed mogelijk past bij het concept. Dat betekent niet dat je noodzakelijk een afbeelding moet gebruiken:

- het concept 'uitgeput' laat zich prima visualiseren door middel van gebaren, lichaamshouding en mimiek;
- het concept 'kitesurfen' leent zich bij uitstek voor een pakkend filmpje;
- het concept 'het hoofddeksel' schreeuwt om een grote stapel concrete voorwerpen.

Vervolgens kun je bij de verschillende concepten grafische modellen op papier aanbieden om te gebruiken tijdens het consolideren.

Visualiseren in de consolideerfase

We zagen net dat je er bij het semantiseren van bepaalde concepten voor kunt kiezen ze op papier of smartbord te visualiseren. In de consolideerfase is het goed om juist *alle* nieuw aangeboden concepten op papier te visualiseren.

Een **grafisch model** is in vrijwel alle gevallen te verkiezen boven een **losse woordkaart** (met concept, afbeelding en definitie). Leerlingen kunnen de nieuwe woordkennis zo aanhaken bij al bestaande kennis in hun woordennetwerk. Een woordtrap, woordkast, driehoekje of parachute heeft de voorkeur. Als deze modellen niet in aanmerking komen, dan kan een woordspin/woordweb altijd wel (zie tip 3). Soms is een losse woordkaart toch de beste keuze.

Als voorbeeld nemen we het concept 'de stoel': dit past niet goed op een woordkaart, de afbeelding laat dan slechts 1 stoel zien, of er komen heel veel verschillende afbeeldingen naast elkaar. Vanaf de plek van de leerling ziet het er dan uit als een vage vlek van voorwerpen. Het concept 'de stoel' in is een parachute daarentegen juist prachtig te visualiseren: in de parachute staat 'de stoel', eronder hangen de bureaustoel, de luie stoel, de kinderstoel, de eetkamerstoel, de klapstoel etc. (Let op, bij het aanbieden van een parachute moet het altijd gaan om een categorie. Je moet altijd kunnen zeggen "een ... **is een soort van** ...", dus onder de parachute staan verschillende soorten, niet allerlei voorbeelden. Een parachute mag geen veredeld woordweb/veredelde woordspin worden.)

Hoe ziet een goede afbeelding eruit?

Een afbeelding in een woordweb of op een woordkaart is niet 'voor de leuk'. Hij heeft een functie: een goede afbeelding maakt de betekenis van het woord duidelijker. Doet de afbeelding dat niet, laat hem dan weg of kies een betere afbeelding.

- Ook zonder tekst moet in één keer duidelijk zijn wat de afbeelding laat zien, welk label/concept ermee verbeeld wordt. In de praktijk is dit lastig; er zal sprake zijn van cultural bias of bijvoorbeeld beelden die mensen zelf hebben bij een concept. Maar het is wel altijd een streven om te kiezen voor een afbeelding die zo eenduidig mogelijk is; dus bij het concept 'het paard' is een afbeelding van een paard in een wei, met een zadel en een ruiter en publiek op de achtergrond geen goede keuze. Een paard is een paard, verder niets.
- Check of de leerling begrijpt wat wordt bedoeld met de afbeelding. En laat desnoods meer afbeeldingen zien. Bijvoorbeeld, wanneer je het concept 'paard' meer wilt vullen, laat dan bruine, witte, zwarte, kleine, grote paarden zien. En wanneer je een afbeelding van 'een veulen' laat zien, is het belangrijk om erbij te vertellen dat het dus het jong van een paard is en niet gewoon een paard of een heel klein paard. Kies tijdens de semantiseerfase bijvoorbeeld voor een parachute met verschillende soorten paarden (het renpaard, de pony, het werkpaard etc.) en gebruik dan tijdens de consolideerfase op de woordkaart die op de woordmuur hangt één afbeelding.
- Kies voor een afbeelding die het concept laat zien in een zo breed mogelijke context; dus bij het concept 'het buitenland' niet een afbeelding van België, maar bijvoorbeeld liever een afbeelding van de hele wereld waarop over Nederland een kruis staat.
- Maak de afbeelding zo groot mogelijk, zodat hij voor leerlingen duidelijk zichtbaar is. Als een leerling vanaf zijn eigen plek de afbeelding niet duidelijk kan zien, heeft de afbeelding geen nut.

- Laat de woordclusters en woordkaarten die je maakt niet verloren gaan, fotografeer ze en bundel ze in een map. Leerlingen vinden het leuk hierin terug te kijken, zo consolideren ze de concepten nóg beter!

Nieuwsbegrip biedt geen afbeeldingen aan bij de doelwoorden. Met het aanbieden van één afbeelding, zeker bij meer abstracte concepten in de semantiseerfase, wordt zowel de inhoud van het concept als je leerlingen tekortgedaan. Het is afhankelijk van jouw leerlingen, jouw doel en de fase in het proces van het verwerven van nieuwe woordkennis welke afbeelding(en) het meest geschikt is. Jij kiest de afbeelding(en), voor jÓuw leerlingen, en jij kunt op dat moment een toelichting geven bij de gekozen afbeelding(en). Met de informatie uit deze Nota Bene in je achterhoofd, lukt dat vast nóg beter!

Tot slot nog enkele tips

Tip 1: in [Nota bene 9 en 12](#) vind je ook informatie over woordenschatdidactiek.

Tip 2: is een doelwoord bekend? Haal het dan van de woordmuur, zo maak je plek voor nog meer nieuwe kennis!

Tip 3: in de wekelijkse Handleiding Online bij Nieuwsbegrip (pakket Zilver/Goud) worden elke week per niveau minstens drie grafische modellen aangeboden die je meteen kunt inzetten en daarnaast ook altijd twee ideeën voor het gebruik van doelwoorden tijdens de dagelijkse communicatie.

Tip 4: bij Basismateriaal (na inloggen, onder het tabblad Overig) vind je lege grafische modellen en een korte handleiding waarin we de verschillende grafische modellen kort uitleggen. Deze lege grafische modellen van bijvoorbeeld een woordenkast, een woordentrap en een woordenparachute kun je zelf samen met de leerlingen vullen met de doelwoorden van de week. Geef de ingevulde modellen daarna een mooi plaatsje op de woordmuur.

Hulp nodig?

Nieuwsbegrip biedt trainingen bij alle aspecten en onderdelen van begrijpend lezen, ook als het gaat om woordenschatverwerving. Kijk op onze [website](#) voor meer informatie, of maak via het [contactformulier](#) een belafsprak met een van onze begrijpend leesadviseurs. We vertellen graag over onze aanpak!

Geen Nota Bene missen?

Via de Nieuwsbegrip Nieuwsbrief houden we je op de hoogte van nieuws over Nieuwsbegrip en begrijpend lezen, en geven we je tips en trucs. [Geef je op voor de nieuwsbrief!](#)

Bronnen

Met woorden in de weer: Dirkje van den Nulft, Marianne Verhallen. 2009 Uitgever: Coutinho Kwaliteitskaart consolideren School aan Zet. Gratis te downloaden op: www.rezulto.nl